

Kádár Éva

PhD-hallgató (ELTE ÁJK Doktori Iskola)

**Perek a keleti blokkban a „világméretű cionista összeesküvés” sztálini koncepciója
alapján**

A Rudolf Slánsky-, az Ana Pauker- és Péter Gábor-ügy összefüggései

I. Bevezetés

Az alábbi cikkemben a fellelhető forrásoknak, ezen belül a Péter Gábor-ügy levéltári iratainak, emellett a Szovjetunióban zajló antiszemita, anticionista kampányra, és a keleti blokkba tartozó országokban ennek részeként indult cionizmus-ellenes koncepciók perekre vonatkozó szakirodalomnak a tanulmányozásával arra igyekszem választ kapni, hogy a szovjet anticionista irányvonalnak a hatására milyen konstruált perek indultak a szovjet érdekszférába tartozó államokban, valamint az ilyen típusú büntetőügyek közös vonásainak, a közöttük fennálló összefüggésnek a kimutatására törekszem. Emellett az említett dokumentumoknak az elemzése által arra a kérdésre is igyekeztem választ találni, hogy Péter Gábor milyen okok miatt kínálkozott megfelelő célpontnak, fővádlottnak az Abakumov-per mintájára megkonstruált cionista-ellenes ügyben a „zsidó származású államvédelmi vezető” szerepére.

II. Az antiszemitizmus és a cionizmus-ellenesség fellángolása a Szovjetunióban 1945 után

A Szovjetunióban az 1930-as években a kommunista, internacionalista ideológia fokozatosan háttérbe szorult, és ahogy Sztálin konszolidálta személyi hatalmát, egyre inkább a nagyorosz nacionalizmusra támaszkodott. Ennek a nacionalizmusnak régóta integráns részét képezte az antiszemitizmus, amely egyébként a szovjet vezetőtől soha nem volt idegen. A Szovjetunió bel- és külpolitikai helyzete, főképp a német nemzetiszocializmussal való szembenállás azonban akkor még lehetetlenné tette az antiszemitizmus nyílt propagálását. Ez a politika még inkább jellemző volt az 1941 és 1945 közötti időszakra, amikor a Szovjetunió a nyugati demokráciákkal szövetségben harcolt a náci Németország ellen.¹

1945 után az Egyesült Államokkal való fokozódó szembe fordulás, valamint a diktatúra kiépülésének folyamán évről évre erősödött a szovjetunióbeli zsidók hátrányos megkülönböztetése és üldözése.² A II. világháborút követő évek a „nehéz csalódás” időszakát jelentették a szövetségesek győzelme miatt reménytelen zsidóság számára. Egymást követték ugyanis a zsidóellenes intézkedések

---

¹ Samson *Madienski*: Nagyorosz nacionalizmus és antiszemitizmus. *História* 2000/2.sz. 28-30. o.

² Uo.

a sztálini birodalomban: a „kozmpoliták” elleni támadás, a tudomány, a művészet, a sajtó vezető pozícióinak elvesztése, a Zsidó Antifasiszta Bizottság elleni koncepciók per, valamint a zsidó orvosper.³

Miután számára 1948 végére nyilvánvalóvá vált, hogy Izrael – az első arab-izraeli háború során nyújtott anyagi és politikai támogatás ellenére – hosszútávon az Egyesült Államokkal képzei el a szorosabb együttműködést, az 1940-es évek végén megkezdődött egy antiszemita propagandakampány a Szovjetunióban.⁴

Az Izrael állam megalapítását közvetlenül követő, 1948 májusában kitört arab-izraeli háborúban Izrael a nyugati államoktól kapott segítséget, a Szovjetunió pedig az arab országokat támogatta. Azok a nyugati kapcsolatok, amelyek létesítése céljából hozta létre a Zsidó Antifasiszta Bizottságot ekkorra már ellenséges kapcsolatoknak minősültek Sztálin szemében. Ezen alapultak később a keleti blokkban lefolytatott „anticionista” koncepciók per, amelyekben a sztálini önkény korábbi harcostársakat, kommunistákat bélyegzett meg nyugati államok ügynökeiként, és végeztetett ki.⁵

A diktátornak az állambiztonsági vezetők elleni gyanakvása régi keletű volt, hiszen korábban kémkedéssel és összeesküvéssel vádolta Berija elődeit, Genrih Jagodát, Nyikolaj Jezsovot is, akik egyaránt az államvédelmi szervekbe beépült ellenségtől való rettegés, és az ezáltal vezetett leszámolás áldozatai lettek. Az 1951-ben Berija által vezetett szervezet, és az azzal kapcsolatban állók ellen megindult támadás már a Péter Gábor-ügy közvetlen előzményének és külpolitikai kiváltó okának tekinthető. Ennek keretében Sztálin büntetőeljárás kezdeményezett az állambiztonság és az ügyészség zsidó vezetői ellen, amelynek keretében letartóztatták többek között Ejtington tábornokot, aki Berija parancsára 1940-ben megszervezte Trockij megölését, Leonyid Rajhman tábornokot, aki részt vett a moszkvai perek megkonstruálásában, valamint Lev Sejnyin vizsgálóbíró, aki az 1936-38-as moszkvai perek főügyészenek, Visinszkijnek a közvetlen beosztottja volt. A csoport tagjait azzal vádolták, hogy egy „zsidó nacionalista összeesküvést” szerveztek Viktor Szemjonovics Abakumov állambiztonsági miniszter vezetésével, akit 1951. július 12-én letartóztattak.⁶ Őt eleinte azzal vádolták, hogy meggyilkoltatta Jakov Etingert, a híres zsidó származású orvost, aki a börtönben a kínzások hatására vesztette életét. A koncepció szerint neki ezzel a tettel az lett volna a célja, hogy megakadályozza az állambiztonsági minisztérium legmagasabb

³ Alekszandr *Szolzsenyicin*: Együtt II. – Oroszok és zsidók a Szovjetunióban. Allprint Kiadó, Budapest 2005. 387. o.

⁴ *Hevő Péter*: A Slánsky-per anticionista jellege és annak következményei. In: Hindu istenek, szíami tigrisek. Balogh András 70 éves (szerk.: Antal Gábor – Hevő Péter – Háda Béla – Madarász Anita). ELTE Új- és Jelenkori Egyetemes Történeti Tanszék, Budapest 2014. 240. o.

⁵ *Révész Sándor*: A meggyilkolt költők éjszakája. HVG Online. https://m.hvg.hu/360/20220812/Revesz_Sandor_A_meggyilkolt_koltok_ejszakaja (2024.11.26.)

⁶ Stéphane *Courtois* – Nicolas *Werth* – Jean-Louis *Panné* – Karel *Bartosek* – Jean-Louis *Margolin* – Andrzej *Paczkowski*: A kommunizmus fekete könyve – Büntény, terror, megtorlás. Nagyvilág Kiadó, Budapest 2001. 255. o.

szintjére beépült zsidó nacionalista szervezet felgöngyölítését. Pár hónap múlva a per megkonstruálói már őt helyezték az összeesküvés szervezőjének szerepébe.

Ez az ügy jelentette azt a következő láncszemet, amely a Zsidó Antifasiszta Bizottság még titokban tartott perét hozzákapcsolta a leszámolás kezdetét jelentő „fehérköpenyes gyilkosok” ügyéhez. Ebből a persorozatból Sztálin egy „világméretű judeo-cionista összeesküvés” koncepcióját építette fel 1952 szeptemberére, amely Sztálin elképzelése szerint nem csak a Szovjetunióra korlátozódott, hanem az annak holdudvarába tartozó, számos kommunista vezetésű közép-kelet-európai országra kiterjedő hálózatot jelentett.⁷

Az 1952 októberében zajlott XIX. pártkongresszuson elhangzottak alapján már sejthető volt, hogy egy újabb terrorhullám veszi kezdetét, amelynek a célpontjai Sztálin magas tisztségeket betöltő, közvetlen munkatársai lesznek. Hruscsov a későbbiekben azt állította, hogy a leendő áldozatok között szerepelt Vorosilov, Molotov és Mikojan is.

A Sztálin által elképzelt „világméretű cionista összeesküvésnek” volt egy orvosokból álló szervezete is a koncepció szerint. Ez alapján 1952. november 4-én, nem sokkal a XIX. kongresszus után letartóztatták a Kreml kórházának szolgálatában álló zsidó orvosokat. Többek között azzal vádolták őket, hogy gyógykezelésnek álcázott módszerekkel meggyilkoltak több vezető politikust és katonatisztet, köztük Zsdanovot is nyugati titkosszolgálatok utasítására.⁸ Kihallgatásuk elrendelésekor Sztálin üvöltve adott utasítást: „*Verni, verni és még egyszer verni!*”⁹ Az így kicsikart „vallomásokot” a főtitkár újabb perek kiindulási pontjának szánta. Biztonsági főnökét Ignatovot azzal fenyegette, hogy ha nem kap teljes beismerést, akkor „megrövidítünk egy fejjel”. 1953 januárjában és februárjában a szovjet kórházakban reggelenként gyűléseket tartottak a „népharag” kinyilvánítására. Az Orwell által a „gyűlölet ötpercének” nevezett szertartások során a résztvevők felszólalásaikban elítélték a TASZSZ-közleményben „az emberi nem söpredékének és gyilkosnak” nevezett, megvádolt orvosokat, és általában a nemzetközi cionizmust. A propaganda megtette a hatását: a szovjet sajtó százszámra közölte azok leveleit, akik zsidó honfitársaik letartóztatását, deportálását és kivégzését követelték.¹⁰

A Sztálin által kreált koncepció szerint a gyanúsított orvosok közül négyen az amerikai, hárman a brit titkosszolgálat megbízásából akarták végrehajtani a gyilkosságokat. A vádirat értelmében az orvosok a „*nemzetközi zsidó burzsoá-nacionalista szervezet, a Joint*” útján kerültek kapcsolatba a nyugati hírszerző szervekkel. A megvádoltak csak a szovjet diktátor halála miatt kerülhették el a halálos ítéletet, mivel az ellenük folyó eljárást ezt követően megszüntették.

⁷ Pavel Soudoplatov (*Szudoplatov*): Missions speciales. Le Seuil, Párizs 1994. 385-434. o.

⁸ Gereben Ágnes: „Fehér köpenyes gyilkosok?”. Heti Válasz 2003/7. sz. 26. o. <https://epa.oszk.hu/00300/00381/00037/gereben.htm> (2024.12.13.)

⁹ Robert Conquest: Power and policy in the USSR. MacMillan, London 1961. 165-166. o.

¹⁰ Gereben: „Fehér köpenyes gyilkosok”. 28. o.

Elterjedt az a hír, hogy 1952 őszén a kínai határ közelében már épülnek a zsidóknak szánt koncentrációs táborok.¹¹ A terv szerint, miután a nagyobb szovjet városok főterén kivégezték volna a „gyilkos orvosokat”, az országban a felháborodott lakosság pogromokat kezdeményezett volna.¹² A Pravda pedig közzétette volna a szovjet zsidóság neves képviselői által aláírt nyílt levelet, amelyben ők arra kérik az ország vezetőit, hogy „védje meg a zsidókat az orosz nép jogos dübétől”, azaz deportálja őket a Szovjetunió egy távoli helyére.¹³ A szovjet antiszemita irányvonalat engedelmesen követő, keleti blokkhoz tartozó államok sajtója egységesen az „ötödik hadoszlopnak” tekintett zsidóságot állította a vádlottak padjára a kollektív bűnösség elve alapján.¹⁴

A sztálini anticionista irányvonal hatására koncepciós perek indultak a szovjet érdekszférába tartozó országokban: Csehszlovákiában Rudolf Slánsky és társai, Romániában Lucrețiu Pătrășcanu és számos vádlott-társa esett ennek áldozatául, Lengyelországban pedig Wladislaw Gomułka került Sztálin célkeresztjébe.

III. Rudolf Slánsky, „az amerikai-izraeli világösszeesküvés vezetője”

A moszkvai orvosok ellen titokban folyt büntetőeljárással egy időben, 1952. november 22-én vette kezdetét Prágában Rudolf Slánsky, a Csehszlovák Kommunista Párt főtitkárának, és annak a többi tizenhárom vezető kommunista politikusnak a pere, akiket hazaárulással, kémkedéssel, szabotázzsal, valamint katonai árulás bűncselekmény elkövetésével vádoltak.

A Szovjetuniónak Izrael állammal való szembefordulását Sztálin egy nagyszabású koncepciós perben igyekezett kifejezni, egyúttal demonstrálva is nagyhatalmi pozícióját az ellenségnek tekintett zsidó állam, és az annak szövetségeseiként fellépő Egyesült Államokkal szemben. Sztálin választása azért esett éppen Csehszlovákiára, mert az néhány évvel korábban az egyik legfontosabb fegyverszállítója és támogatója volt az éppen születendő országnak.

A Slánsky-ügy több szálon kapcsolódott a Rajk-perhez, már a koncepció felépítésének első lépcsőfokaitól kezdve. A Rajk László és társai elleni koncepciós per ugyanis azzal vette kezdetét 1949 május elején Prágában letartóztatták Noel Fieldet, és Budapestre hurcolták. A Slánsky-per pedig nem indulhatott volna meg, ha a csehszlovák állambiztonsági szervek nem adták volna ki Magyarországnak Gejza és Charlotte Pavlikot. A házaspárt egy hónappal ezután a kínvallatással kicsikart vallomásaikról készült akták kíséretében visszavitték Prágába.¹⁵ A Rajk-ügy nyomozása

¹¹ Jurij Borev: Sztalinyiada. Szovetszkij Pisztatyel, Moszkva 1990. 351. o.; Anton Antonov-Ovszejenko: Portret tyirana. Harper and Row, New York 1980. 326. o.

¹² Roj Medvegyer: K szudu isztorii. A. A. Knopf, New York 1974. 1001. o.

¹³ Jakov Ajzenstadt: O podgotovke Sztalinim genocida jevrejev. Jeruzsálem 1994. 72. o.

¹⁴ Gereben: „Fehér köpenyes gyilkosok”. 26. o.

¹⁵ Hódos György: Tettesek és áldozatok – Koncepciós perek Magyarországon és Közép-Kelet Európában. Noran, Budapest 2005. 171. o.

során ugyanis Szőnyi „vallomást” tett ellenük, amely szerint ők egy trockista csoport tagjai, valamint összekötő-szerepet töltenek be a Noel Field amerikai kémekkel való kapcsolatban.

Az előre megkonstruált történet szerint Gejza Pavlik, aki a magyar Tanácsköztársaság idején a Vörös Hadseregben harcolt, a két világháború között a szlovák kommunista pártban tevékenykedett. A Müncheneri Egyezményt követően feleségével, Charlotte-tal együtt Svájcba menekült, ahol mindketten egy Noel Field által anyagilag támogatott emigráns kör, a „svájci csoport” tagjai lettek. Csehszlovákia felszabadulása után visszatért oda, és részt vett a Field vezetésével működő *Unitarian Service Committee* prágai fiókjának megalapításában, később pedig a csehszlovák állami utazási iroda, a CEDOK igazgatójává választották őt.¹⁶

Az ÁVH vallatósobáiban a házaspár a kínzások hatására megnevezett hatvan vezető posztot betöltő csehszlovák kommunistát, akik az úgynevezett svájci csoport tagjai voltak, és itt „titóista-imperialista kémkedést” folytattak, valamint „összeesküvést” szerveztek. Klement Gottwald államelnök, és helyettese Rudolf Slánsky (a per későbbi áldozata) vezette bizottság utasítására letartóztatták Rudolf Feigl, a Tájékoztatási Minisztérium magas rangú tisztviselőjét és feleségét, Vlasta Veselát. Emellett őrizetbe vették a Nemzetközi Brigádokban korábban orvosként szolgálatot teljesítő Alice Kohnovát, Karel Markust, a Külkereskedelmi Minisztérium osztályvezetőjét, Milan Reimant, a Miniszterelnökség osztályvezetőjét, valamint további hat vezető kommunista politikust.

A „Field-csoport” elleni, titokban lefolytatott perben végül tizenegy vádlott szerepelt, ugyanis Vesela és Raiman az előzetes letartóztatásban önkézzükkel vetettek véget életüknek. A per fővádlottja Gejza Pavlik lett, akit tizenöt évi fegyházbüntetésre, a többi vádlottat pedig hosszú ideig tartó börtönbüntetésre ítélték.¹⁷ A Rajk-perrel ellentétben – ahol csak érintőlegesen merült fel a cionizmus vádja – Csehszlovákiában 1951 nyarától kezdve erre épült a koncepció, ez állt a középpontban a letartóztatott pártvezetők perében.¹⁸

Rákosi Mátyás készségesen, sőt Sztálin parancsait, az általa elrendelt „éberségi kampány” elvárásait is túlteljesítve folyamatosan tájékoztatta a szovjet főtitkárt arról, ha a koholt perek nyomozása során a magyarokon kívül más államok politikusai ellen is vallomások születtek. Mindezekről az adott országok vezetőit is rendszeresen informálta, sürgetve a gyanúba kevert személyek felelősségre vonását. A kényszervallatással kicsikart valótlan állításokból összeálló kémhistóriák angol, bolgár, csehszlovák, lengyel, német, olasz, osztrák és román párttagokat és párton kívülieket egyaránt bűnösnek neveztek meg.¹⁹

¹⁶ *Hódos*: i. m. 176-177. o.

¹⁷ *Hódos*: i. m. 178. o.

¹⁸ *Gereben*: „Fehér köpenyes gyilkosok”. 27. o.

¹⁹ *Zinner* Tibor: A nagy politikai affér – A Rajk-Brankov-ügy. (2. kötet) Saxum Kiadó, Budapest 2014. 349. o.

A magyar államvédelmi szervektől kapott adatok alapján a bizottság nyomozást rendelt el a többi megnevezett gyanúsított ellen, akiket a „londoniak” csoportjának neveztek. Ennek a tagjai olyan emigráns kommunisták voltak, akiket Noel Field vagy testvére, Hermann Field és annak segélyszervezete, a *Czech Refugee Trust Fund* segített a menekülésben. Kihallgatásuk után azonban a pártbizottság vezetői és az állambiztonsági szervek úgy határoztak, hogy nem áll fenn alapos gyanú a letartóztatásukhoz. Így a csehszlovák koncepciós perek sorozata egy időre megszakadt.²⁰

A moszkvai vezetés mindezzel nem volt megelégedve, Sztálinnak az volt a szándéka, hogy megtalálja a csehszlovák „Rajkot”, akit egy látványos, nagyszabású per keretében ítélnék majd el. Rákosi pedig attól rettegett, hogy ha északi szomszédainknál nem sikerül egy, a magyarhoz hasonló kirakatpert rendezni, akkor az általa „leplezett titóista kémszervezet” története csupán koholmánynak fog tűnni Sztálin szemében. Sztálin pedig ismét kihasználta Rákosi szorongatott helyzetét Csehszlovákia ellen.²¹

Szeptember 3-án Rákosi egy fenyegető hangvételű levelet küldött Gottwaldnak, felhívva a figyelmét arra, hogy a csehszlovák pártba belső ellenség épült be: *„Nálunk két héten belül elkezdődik a tárgyalás a Rajk-per vádlottjainak első csoportja ellen. A vádiratot egy héten belül nyilvánosságra hozzuk. Ezzel összefüggésben nehézségeink vannak: ha ebbe a csoportba bele vesszük azokat a kémeket, akiket Angliából küldtek Magyarországra, akkor a tárgyalás során több tucat csehszlovák név is elhangzik majd, amelyeket Ön is ismer. Ezek a személyek kivétel nélkül szabadlábban vannak. A tárgyalásnak ez a része teljesen váratlanul érne a csehszlovák közvéleményt. Feltehető, hogy a megnevezett személyek köre ebben az esetben élesen tiltakozna a tárgyaláson szóba kerülő dolgok ellen, s ily módon közös frontba tömörülne a titóistákkal...”*²²

Szeptember 7-én Gottwald Magyarországra küldte Karel Svábot, az állambiztonság vezetőjét, ahol Rákosi újból a gyanúsítottak letartóztatását követelte, de Sváb kételyeinek adott hangot,²³ hasonlóan, mint a Rajk-per során Péter Gábor. Nem véletlen, hogy Péterhez hasonlóan a későbbiekben ő is a vádlottak padjára került, és Sztálin utasítására az életével kellett fizetnie „engedetlenségéért”. A Rajk-per első tárgyalási napján Gottwald – utalva a Rákositól kapott, erre vonatkozó levél tartalmára – táviratban kérte Sztálintól, hogy a készülő ügy nyomozásához küldjön a számára állambiztonsági kérdésekben jártas tanácsadókat.²⁴ Ennek hatására a Rajk-ügy nyomozását irányító egykori tanácsadók, Makarov és Lihacsov ezredesek a csehszlovák fővárosba érkeztek, majd később követte őket az MGB-s „szakértők” újabb csoportja Vlagyimir Bojarszkij ezredes vezetésével.²⁵

1950 januárjában Rákosi moszkvai útját arra használta, hogy az angoloknak való kémkedéssel rágalmazza meg Clementist, Noseket és L. Svoboda honvédelmi minisztert. Zavolszkijnak pedig

²⁰ Hódos: i. m. 178. o.

²¹ Uo.

²² Hódos: i. m. 179. o.

²³ Uo.

²⁴ Galina Pavlovna *Muraszko*: Gyelo Szlanszkovo (Slánsky ügye). Voproszi Isztorii 1997/3. sz. 6. o.

²⁵ Zinner: A nagy politikai affér... 356. o.

felháborodottan panaszolta, hogy noha személyesen hívta fel a figyelmét Gottwaldnak arra, hogy pártjában kémek és provokátorok vannak, a csehszlovák testvérpárt részéről „*semmilyen intézkedés nem történt*”.²⁶

Rákosi – és a háttérben Sztálin – nyomására Slánskyt mégis letartóztatták, és a szovjet főtitkár levélben tájékoztatta „legjobb tanítványát” az őrizetbe vett Clementis és társai vallomásáról.²⁷ Gottwaldnak a CSKP KB 1951. február 22-i ülésén elmondott, és a Társadalmi Szemlében közzé tett beszéde már a nagyszabású per rémképét vetítette elő: „*Jugoszláviában egész egyszerűen olyan helyzetet teremtettek, hogy az állam vezetése külföldi imperialisták kémeinek kezébe került. A következmények szemmel láthatóak. Más népi demokratikus államokban ehhez hasonló nem sikerült, de mégis előfordultak olyan jelenségek, mint Rajk, Trajco Kostov és mások esete, amikor régi rendőrbeszúgók és ügynökök magas állami tisztségekbe kerültek, miniszterek stb. lettek. Így pl. Rajk esetében a Horthy-rendőrség régi ügynökéről volt szó, aki aztán az amerikai kémszolgálat ügynökévé vált...*

Eddig nálunk még egyetlen ügynök és áruló fája sem nőtték és nem nőnek az égig. Végül is sor kerül minden latorra. Mindegyikre sor kerül és mindegyiket eléri a megérdemelt büntetés. Csehszlovákia nem lesz második Jugoszlávia.”²⁸

1951. július 11-én Rákosi jelentést tett Sztálinnak arról, hogy hogyan segíti ő a Slánsky-ügy nyomozását.²⁹ A koncepció felépítése, a vallatási módszerek, a megrendezett per demonstratív, színházi előadás-jellege tekintetében a Rajk-ügy mintaperként szolgált a csehszlovák vezetők ügyében, sokan ezért is nevezik azt a „csehszlovák Rajk-pernek”.

A két kirakatper tartalmát tekintve azonban fontos eltéréseket találhatunk. A Rajk-ügyben a fő hangsúly egyértelműen a Tito- és nyugatellenességen volt, viszont antiszemitizmus, illetve anticionizmus ehhez képest jelentéktelen szerepet kapott, korántsem jelent meg olyan erőteljesen a koncepcióban, mint a Slánsky-per folyamán. Csehszlovákiában a szovjet, MVD-s tanácsadók instrukcióinak hatására a súlypont egyre inkább a „polgári nacionalizmusra” és „cionizmusra” helyeződött a titóizmus és az imperializmus helyett. A kihallgatók nyíltan antiszemita tónust használtak a vallatások során. A per megkonstruálói a főtárgyalás tizenegy vádlottját célzatosan úgy választották ki, hogy közülük tizenegy zsidó származású legyen. A vádiratban szándékosan feltüntették a vádlottak neveinek felsorolásakor a „zsidó származású” megjegyzést.³⁰

A per főszereplője, a „csehszlovák Rajk” utáni hajsza a magyar mintának megfelelően a párt egyre magasabb köreiben szedte áldozatait. A börtönök vezető kommunista politikusok ezreivel teltek meg: letartóztatták Vavro Hajdú és Artur London külügyminiszter-helyetteseket, Pavel Kavan, Karel Dufek és Eduard Goldstücker diplomatákat, Marie Smermovát, aki egy partizánhős

²⁶ Murasko: Gyelo Szlanszkovo (Slánsky ügye). 298. o.

²⁷ Galina Pavlovna Murasko: Néhány esetvonalás Rákosi Máttyás portréjához. Múltunk 1999/2. sz. 168. o.

²⁸ Zinner: A nagy politikai affér... 360. o.

²⁹ MNL OL M-KS – 276.f.65/390. ő. e. Rákosi távirata Filippovnak, 1951. július 11.

³⁰ Hódos: i. m. 173. o.

özvegye, és a pártelnökség tagja volt, valamint Otto Sling elnökségi tagot, valamint Josef Smrkovskyt, az állami gazdaságok vezérigazgatóját.

A Rajk-perben használatos, a vádlottak bizonyos csoportjainak megnevezésére szolgáló jelzőket, tehát a „nyugatosok”, „honi kommunisták”, „trockisták” és „spanyolosok” elnevezéseket itt kiegészítette a szlovák „burzsoá nacionalista” kategória. Ez utóbbi vád alapján tartóztatták le a szlovák területen élő vezető politikusok többségét. Ebben az időszakban vették őrizetbe a szociáldemokratákat is, de az ő ügyüket elkülönítették, és 1950-ben, egy összeesküvés perben tárgyalták, mivel nem illettek bele a „nacionalista ellenségről” alkotott koncepcióba. Ennek a pernek az elsőrendű vádlottját, Milada Horákovát és három vádlott-társát kivégezték, valamint több, mint 600 vádlottat szabadságvesztésre ítélték.³¹

Péter Gábor későbbi sorsát előrevetítve, a tisztogatási hullám kiterjedt az államvédelemre is. Letartóztatták az államvédelem legfelsőbb vezetőit, köztük Oswald Závodskyt, két belügyminiszter-helyettest, Józef Pavelt és Oskar Valest, valamint több tisztet is, végül főnökük, a koncepciók per előkészítésének korábbi irányítója, Karel Sváb is az ő sorsukra jutott. A vád az volt ellenük, hogy szándékosan szabotálták a kémkedési és összeesküvés ügyek nyomozását, mivel ők maguk is a beépült ellenség képviselői: zsidók, „londonisták”, „internacionalisták”.³² A Péter elleni koncepció per is ezekre az elemekre épült később: zsidó származás, és az ezzel összefüggésbe hozott tudatos szabotázs a „nyugati ügynökök aknamunkájának leleplezése terén”.

A vádirat a fővádlottat, Slánskyt így jellemezte: „...aki maga cionista, trockista, a burzsoázia szolgája ... az imperialisták lakója.”³³

A továbbiakban a többi szovjet csatlósállam élén álló vezetőknek szóló instrukció fogalmazódott meg: „Ez a bűnper teljes mélységében mutatja a cionizmus veszedelmességét. Nemzetközi jelentősége többek között abban rejlik, hogy nemcsak a mi kommunista pártunkat, hanem a többi kommunista és munkáspártot is óvatosságra inti, nehogy az amerikai imperialisták e veszélyes ügynöke beférkőzzön soraikba.”³⁴

A szovjet tanácsadók megjelenése után a magyar mintapert szolgálaián követve, 1949 szeptembere és decembere között a csehszlovák állambiztonsági szervek sorozatosan tartóztatták le a „londoniak”, „trockisták” és a spanyol polgárháborúban részt vett „internacionalisták” csoportjába sorolt gyanúsítottakat. Közülük a legismertebbek Evzen Löbl kereskedelmi miniszterhelyettes és Vilem Novy, a Rudé Právo, a kommunista pártlap főszerkesztője voltak.³⁵

³¹ Hódos: i. m. 181. o.

³² Hódos: i. m. 181-182. o.

³³ Uo.

³⁴ Uo.

³⁵ Hódos: i. m. 180. o.

Löbl erre később úgy emlékezett vissza, hogy körülbelül 1951 tavaszán „szűnt meg szlovák, polgári nacionalista lenni, és lett zsidó-polgári származású kozmopolitává”.³⁶

A szovjet tanácsadók 1951 júniusában már azt adták parancsba a kihallgatást végző Bohumil Doubek és Karel Kostál államvédelmi tiszteknek, hogy a nyomozás során a fővádlottak nevét hozzák összefüggésbe a cionizmussal, valamint utasítást kaptak arra is, hogy átiratban hívják föl Klement Gottwald államelnök és Ladislav Kopriva állambiztonsági miniszter figyelmét egy „zsidó-nacionalista összeesküvés” veszélyeire.³⁷

A Sztálintól érkező ukáznak – hosszabb habozás után – Gottwald engedelmeskedett, és korábbi jó barátját, Rudolf Slánskyt szeptemberben felmentette hivatalából „hibás káderpolitika” miatt. Slánsy számára többé már nem jelentett védelmet az sem, hogy a sztálini irányvonalat követő moszkovita volt. A kínvallatások hatására született novemberi vallomásokban Slánsky már úgy szerepelt, mint „cionista bűnöző”, és „az összeesküvés feje”. Ennek ellenére Gottwald még mindig vonakodott a letartóztatás elrendelésétől, és csak akkor tett a parancsnak eleget, amikor Sztálin közvetlenül lépett közbe telefonon utasítva őt erre. Ezekben a napokban szovjet tanácsadók keresték fel az államelnököt, és egy hamisított bizonyítékot tártak elé: egy levelet, amelyet állításuk szerint egy letartóztatott CIA-ügynöknél találtak. Ebben az állt, hogy az amerikai titkosszolgálat felajánlja Slánskynak, hogy segíti őt Nyugatra szökni.³⁸

A szovjet főtanácsadók átszervezték a csehszlovák állambiztonság állományát, és lecserélték őket antiszemita beállítottságú tisztekre, például a letartóztatott Karel Sváb helyére így került Andrej Keppert.³⁹ A vallatást végző tisztek nyíltan hangot adtak a zsidók ellen táplált gyűlöletüknek, ahogy Artur London egykori külügyminiszter-helyettes visszaemlékezése is tanúskodik róla, amely felidézi Smola százados gyalázkodó kirohanásait: „Meg fogjuk semmisíteni a mocskos fajtajával együtt! Nem minden jó, amit Hitler csinált, de hogy kiirtotta a zsidókat, azt jól tette. Még mindig túlságosan sokan menekültek meg a gázkamráktól. Majd mi befejezzük, amit ő nem végzett el.”⁴⁰

Amikor valamelyik kikényszerített vallomásban előkerült egy újabb név, a nyomozók azonnal kutatni kezdtek az illető származása iránt, és ha bebizonyosodott róla, hogy zsidó származású, rögtön a „cionista” megjelöléssel látták el a nyomozati iratokban. „Zsidó identitást” tulajdonítottaknak minden olyan gyanúsítottak is, akinek zsidó származású felesége volt.⁴¹

³⁶ Eugen Löbl: Die Revolution rehabilitiert ihre Kinder: hinter den Kulissen des Slansky-Prozesses. Europa Verlag, Wien 1968. 35. o.

³⁷ Hódos: i. m. 173-174. o.

³⁸ Hódos: i. m. 184. o.

³⁹ Kaplan, Karel: Die politischen Prozesse in der Tschechoslowakei 1948-1954. R. Oldenbourg Verlag, München 1986. 202. o.

⁴⁰ Artur London: Beismerő vallomás. A prágai „nagy per”. Magvető Könyvkiadó, Budapest 1992. 50. o.

⁴¹ London: i. m. 217-218. o.

Slánsky következetesen tagadta a cionizmus vádját, és mélyen felháborította őt az a rágalom, amely szerint tudatosan zsidókkal töltötte fel a pártot. Amikor ezzel gyanúsították meg, dühkitöréssel reagált, és ezt kiáltotta: „*A lényeg nem az volt, hogy zsidók, a lényeg az volt, hogy benne voltak az ellenállásban. Azok, akik ezt nem képesek belátni, egyszerűen rasszisták.*”⁴²

Pár nappal a letartóztatása után Rudolf Slánsky öngyilkosságot kísérelt meg, és ezért büntetésből szörnyen megverték. Ezt követően harminc napon át ellenállt a kényszervallatásnak, pedig annyira megkínózták, hogy már állni sem bírt, és a falhoz láncolva tartották.⁴³ A nyomozás során a Rajk-perben már bevált módszert alkalmazták, amelynek megfelelően az államvédelmi nyomozók a kínvallatást augusztusban befejezték, és ezt felváltotta a pszichológiai ráhatás, a rábeszélés, ígéretes módszer. A megkínzott gyanúsítottak egészségét orvosok igyekeztek helyreállítani, jobb ellátást biztosítottak számukra, a kihallgatók pedig barátságos hangnemre váltottak. A Rajk-per vádlottjaihoz hasonlóan azzal áltatták őket, hogy ha megteszik a párt számára ezt a szolgálatot, akkor életben maradhatnak, és csak enyhe ítéleteket kapnak.⁴⁴

Václav Kopecký tájékoztatási miniszter a CSKP Központi Bizottságának 1951 szeptemberében tartott ülésén elmondott beszédében kihangsúlyozta a cionizmus elleni harc elengedhetetlen fontosságát. Ezáltal az antiszemitizmus és cionista-ellenesség Csehszlovákiában hamarosan állami szintre lépett.⁴⁵ Szavai az egész országra kiterjedő antiszemita hullámot indítottak el. Szovjet mintára elkezdődött a zsidók háttérbe szorítása, amely elsősorban a kultúra, a sajtó területén jelentkezett elbocsátások, személycserék formájában.⁴⁶

Az „államellenes összeesküvő-központ” vezetőinek pere 1952. november 20-án vette kezdetét, és egy héten át tartott. Az ügy tizennégy vádlottját célzatosan úgy választották ki, hogy az egyes személyek reprezentálni tudják a különböző állami intézményeket, a hadsereget, az állambiztonságot és a kulturális életet.⁴⁷

Az ügyész a vádirat felolvasásakor már a vádlottak nevének felsorolása közben sem mulasztotta el hozzátenni a „zsidó származású” jelzőt. Ezt azért hangsúlyozta ki, mert a koncepció szerint a zsidó közösség minden tagja egyúttal cionista is, így számukra idegenek a „csehszlovák dolgozó nép” érdekei.⁴⁸ A vádirat szerint Slánsky még az 1930-as évek elején lett az amerikai

⁴² Igor Lukes: Rudolf Slánsky: His Trials and Trial. Woodrow Wilson International Center for Scholars, Washington D. C. 2001. 54. o.

⁴³ *Hódos*: i. m. 185. o.

⁴⁴ *Hódos*: i. m. 186. o.

⁴⁵ *Kaplan*: i. m. 202. o.

⁴⁶ MNL OL, Külügyminisztérium, TÜK-iratok, Csehszlovákia 1945-64, 32. d. 18/b, iktatószám nélkül.

⁴⁷ *Hévő*: i. m. 233. o.

⁴⁸ *Gereben* Ágnes: „Engedd el a népemet!” Zsidók a háború utáni Szovjetunióban. Athenaeum 2000, Budapest 2003. 555. o.

hírszerző szervezet ügynöke, ugyanis ekkor szervezte őt be a nemzetközi cionizmus egyik prominens képviselője, Geiringer-Granville.⁴⁹

A koncepció megalkotói nem elégedtek meg a felforgató és kémtevékenység vádjával, hanem egy viláгурalmat célul kitűző, nemzetközi zsidó összeesküvés képét rajzolták fel. A vádirat szerint a cionizmus az 1950-es évek elejére eredeti céljaitól jócskán eltért. Korábban ugyanis ezt a nacionalista ideológiát csak a nemzetközi zsidó burzsoázia használta fel céljai elérésre, de erre az időszakra már a világimperializmus legmilitánsabb, legreakciósabb céljainak szolgálatába állt.⁵⁰ Az egyik vádlott, Bedřich Geminder ezt a következőképpen fejtette ki a tárgyaláson: *„Az amerikai imperialisták a Csehszlovák Köztársaságban működő cionista ügynökségek és képviselőik révén törekedtek a népi demokratikus Csehszlovákia politikai és gazdasági alapjainak szétrombolására [...] A népi demokratikus országok és a Szovjetunió elleni harcban a cionista szervezetek az amerikai imperializmus előretolt bástyái voltak.”*⁵¹

Az egyik tanú, a Csehszlovákiában őrizetbe vett izraeli állampolgár, Simon Orenstein vallomása szerint az amerikai-izraeli világösszeesküvés terve 1947-ben született meg Washingtonban. A titkos találkozó résztvevői eszerint a következők voltak: Harry Truman amerikai elnök, Dean Acheson amerikai külügyminiszter-helyettes, a későbbi izraeli miniszterelnök, Ben Gurion, az Egyesült Államok korábbi pénzügyminisztere, Henry Morgenthau és a későbbi izraeli külügyminiszter, Móse Saret.⁵² Az úgynevezett Morgenthau–Acheson-tervben *„Izrael kötelezettséget vállalt, hogy [...] minden tekintetben támogatni fogja az amerikai imperialistáknak a viláгурalom megszerzésére irányuló törekvéseit. [...] Az izraeli kikötőket amerikai flottabázissá építették, a megállapodás alapján állandóan amerikai katonai erők tartózkodnak Izrael területén, az izraeli tisztikart pedig Amerikában képezik ki. [...] Izrael szolgálataiért az Egyesült Államok képviselőitől 100 millió dollár kölcsönt kap.”*⁵³

Ugyanezen a titkos csúcstalálkozón Ben Gurion Truman elnökkel emellett arról is megállapodott, hogy a cionista szervezeteket kém- és bomlasztó tevékenységre fogja felhasználni a szocialista országokban.⁵⁴ 1947 második felében kimondottan erre a célra létrehoztak Párizsban egy szervezetet, amely minden népi demokratikus államba kiküldte megbízottait, a schliáhokat. Nekik az volt a feladatuk, hogy a fontos párt- és kormányfunkciókban lévő személyeket igyekezzenek megnyerni.⁵⁵ Csehszlovákiában ezt a funkciót a zsidó állam egykori követe, Ehud Avrielle (Überall) töltötte be, aki követségi alkalmazottai, Felix és Ben Salom segítségével kémkapcsolatokat tartott fenn három vádlottal, Slánskýval, Geminderrel és Fischlrel.⁵⁶

⁴⁹ *Löb* i. m. 93. o.

⁵⁰ *Gereben*: „Engedd el a népem!”... 554. o.

⁵¹ *Hódos*: i. m. 170. o.; *Löb* i. m. 129. o.

⁵² *Löb* i. m. 129. o.

⁵³ MNL OL, KÜM-TÜK, Csehszlovákia 1945-64, 29. d. 16/j, iktatószám nélkül.

⁵⁴ *Löb* i. m. 129. o.

⁵⁵ *Hervő*: i. m. 235. o.

⁵⁶ *Löb* i. m. 105. o.

Ez azért is volt meglepő, mert a Prágába akkreditált izraeli diplomaták visszaemlékezései szerint a csehszlovák vezető politikusok közül éppen Slánský volt az, aki hithű moszkovitaként leginkább anticionista nézeteket vallott, és már az izraeli függetlenségi háború idején is ellenezte, hogy Csehszlovákia Izraelnek fegyvereket adjon el.⁵⁷ A vádirat szerint ennek ellenére ő volt az úgynevezett *Überall*-terv egyik készsége végrehajtója az országban, amely a vád szerint azt a célt szolgálta, hogy Csehszlovákia az Egyesült Államoktól, illetve Izraeltől gazdaságilag függő helyzetbe kerüljön: „*A terv szerint Csehszlovákiában jelentősen fejlesztették volna a könnyűipar különféle ágait, így a textilipart, a porcelángyártást, a játékgyártást és ékszerkészítést. Ezeknek az iparágaknak a gyártmányait az Egyesült Államokban akarták eladni a cionista szervezetek tevékeny közreműködésével a következő jelszóval: »Vásárolj csehszlovák árut – Izraelen segítesz vele.«*”⁵⁸

Ugyanezt a célkitűzést kívánta megvalósítani Izrael az úgynevezett dollároffenzíva által, amely során az egykori külkereskedelmi miniszterhelyettes, Eugen Löbl az amerikai cionistáktól próbált meg hitelt felvenni annak érdekében, hogy a könnyűipari exportjukat a nyugati országok felé növelje. Ezzel kívánta ugyanis „*a csehszlovák gazdaságot a Nyugathoz láncolni.*”⁵⁹

A cionisták tudatos károkozása emellett a kivándorlás útján valósult meg a koncepció szerint. Izrael állam megalapítása után ugyanis az illegális menekültek olyan hatalmas mennyiségű árut vittek ki az ország területéről (többek között aranyat, ezüstöt, ékszereket, műtárgyakat, ipari berendezéseket és gépeket), hogy ennek során a csehszlovák nemzeti vagyont körülbelül hatmilliárd csehszlovák korona értékű kár érte.⁶⁰

A vádlottak teljes lejáratását, „aljasságának” bizonyítását, erkölcsi megsemmisítését szolgálták azok a vádak, amely szerint ők olyan mélyre süllyedtek, hogy a holokauszt áldozatainak vagyonát igyekeztek megszerezni maguknak, illetve a nemzetközi cionizmust szolgáló Hágáná szervezet és a Stern-féle terrorista csoport kiképzésével „*Palesztinában az arab lakosság kiűztését*” tervezték.⁶¹

1952. november 27-én a tizennégy vádlott közül tizenegyet, Slánskyt, Gemindert, Frejkát, Frankot, Clementist, Reicint, Svábot, Margoliust, Fischlt, Slinget és Simone-t halálra ítélték. Az ítéletet december 3-án végrehajtották. Három vádlott-társuk, London, Löbl és Hajdu életfogytig tartó fegyházbüntetést kapott.⁶² 1953 január végén, alig két héttel a moszkvai „orvosper” kísérő Pravda-cikk megjelenése után Vaclav David külügyminiszter bejelentette a ENSZ közgyűlésén, hogy Rudolf Slánskyn és vádlott-társain, mint „*az amerikai hírszerzés szolgálatában álló cionizmus, szabotázs és kártevő tevékenység szálláscsinálói*” múlt év decemberében végrehajtották a halálos ítéletet.⁶³ A Rudé Právo című pártlapban hangulati előkészítésként, január 16-án megjelent antiszemita

⁵⁷ Martin Gilbert: Izrael története. Pannonica Kiadó, Budapest 2000. 267. o.

⁵⁸ Löbl: i. m. 117. o.

⁵⁹ Löbl: i. m. 46. o.

⁶⁰ Löbl: i. m. 122. o.

⁶¹ MNL OL, KÜM-TÜK, Csehszlovákia 1945-64, 29. d. 16/j, iktatószám nélkül.

⁶² Hódos: i. m. 192. o.

⁶³ Gereben: „Fehér köpenyes gyilkosok”. 27. o.

hangvételő cikk közzétételét követően, májusban újabb „anticionista” büntetőügy indult Prágában. Ennek a koncepció pernek a fővádlottja a kivégzett pártvezető, Rudolf Slánsky testvére, Richard Slánsky volt, akit zárt tárgyaláson életfogytig tartó szabadságvesztésre ítélték. Vádlott-társait – köztük két zsidó származású politikust – szintén hasonlóan súlyos börtönbüntetésre ítélték.⁶⁴ Csehszlovákiában a párt politikájára még Sztálin halála után, 1953 augusztusában is hatást gyakorolt a politikára a szovjet irányvonal, ugyanis ekkor egy kifejezetten antiszemita koncepció per indult a zsidó hitközség vezetői ellen, akiket a kárpótlással összefüggő gazdasági bűncselekményekkel vádoltak.⁶⁵

A Rajk-perrel összehasonlítva a két ügy méretében, áldozatainak számában jelentős különbségeket találunk: Magyarországon a Rajk-per öt, az azt követő mellékpercek pedig további ötven halálos áldozatot követeltek, beleértve nem csupán a kivégzetteket, hanem azokat is, akik az eljárás során öngyilkosságot követtek el, vagy a kínzások során vesztették életüket.⁶⁶

Csehszlovákiában ezzel szemben riasztóan magas volt a kivégzések száma. Csak a főperben tizenegy vádlottat ítélték halálra, és valamennyi vádlottat kivégezték. Az egyes mellékpercekben pedig több ezer embert ítélték börtönbüntetésre, és olyanok is voltak, akiket bírósági eljárás nélkül hurcoltak lágerekekbe.⁶⁷ A vádlottakat „kémkedés”, „szabotázs”, vagy „polgári nacionalista”, illetve „cionista” büntettek vádjával, titkos, gyorsított eljárások során ítélték el.⁶⁸ 1948 és 1952 között a cseh pártvezetés által, szovjet irányítás hatására kreált perekben összesen 233 halálos ítélet született, és ebből 178-at végre is hajtottak.⁶⁹

A csehszlovák koncepció per-sorozat időtartamában is eltért a mintául szolgáló Rajk-peről, amely csupán 1949 májusától szeptemberéig tartott.

IV. Lucrețiu Pătrășcanu, a „kémszervezet vezetője”, és Ana Pauker, az „elhajló”

Románia esete sajátos a többi csatlósállaméhoz képest, mert itt Gheorge Gheorgiu-Dej, a Román Kommunista Párt főtitkára a pártban még a II. Világháború előtti időkre visszanyúló frakcióharcokat kihasználva a Moszkvából érkező likvidálási parancsokat saját céljai elérésére, vetélytársai kiiktatására és az egyeduralom megszerzésére használta fel. Igyekezett ugyanis Sztálin parancsát megelőzve a számára a hatalmi harcokban konkurenciát jelentő Lucrețiu Pătrășcanu letartóztatását elrendelni 1948. február 22-én.⁷⁰ A moszkvai ukázt engedelmesen követő

⁶⁴ Uo.

⁶⁵ Uo.

⁶⁶ Hajdu Tibor: A Rajk-per háttere és fázisai. Társadalmi Szemle 1992/11. sz. 35. o.

⁶⁷ Karel Kaplan: Die politischen Prozesse in der Tschechoslowakei 1948-1954. R. Oldenbourg Verlag, München 1986. 186. o.

⁶⁸ Hódos: i. m. 192. o.

⁶⁹ Gereben: „Fehér köpenyes gyilkosok”. 27. o.

⁷⁰ Hódos: i. m. 203-204. o.

pártvezetők arra utasították a román titkosszolgálatot, a *Securitate*-t, hogy gyűjtsön adatokat egyes vezető politikusok ellen. A Kreml azonban – ellentétben a szovjet érdekszférába tartozó többi állammal – a román vezetésre bízta a koncepciók per megrendezését, a megfelelő szereplők kiválasztását. Az 1930-as évek sztrájkmozgalmait vezető, és emiatt börtönbüntetést elszenvedő „hazaiak” vezetőjének számító Gheorgiu-Dej nem csupán személyes okokból tekintette ellenfélnek a kiszemelt vádlottakat, hanem a készülő koncepciók perben lehetőséget talált arra is, hogy leszámoljon az „idegeneknek” tekintett, a letartóztatások előtt 1945 előtt Moszkvába menekült zsidó és magyar származású pártvezetőkkel. A „hazaiakkal” szemben ugyanis a tényleges hatalmat az utóbbiak gyakorolták, a moszkvai iránymutatás hű követőiként. Gheorgiu-Dej másik célja pedig az volt, hogy a perrel elhárítsa magáról a nacionalizmus és a „titóizmus” gyanúját.⁷¹

Amikor 1951-ben Sztálin utasítást adott a „titóisták” mellett a „cionista ügynökök” üldözésére is, Gheorgiu-Dej – a testvérpártok vezetőivel szemben – nem bízta az ügy kivizsgálását szovjet tanácsadókra, hanem személyesen bélyegezte meg ellenségként Sztálinnál: Ana Paukert, Teohari Georgescu és a magyar származású Vasile Lucát (Luka Lászlót), kiiktatva ezzel a számára legerősebb ellenfeleket felvonultató pártfrakciót.⁷² Ion Mihai Pacepának, a román államvédelem nyomozójának visszaemlékezése szerint őt előljárója így utasította: *„Meg kell végre szabadulnunk a zsidóktól! A politikai bizottság három tagja összeesküdött, magyarázta nekem, hogy Romániát zsidó gyarmattá tegye. [...] Mindaddig teljes titoknak kellett öveznie a három ember letartóztatását, amíg a »cionista összeesküvés« bombáját fel lehet robbantani. Vagyis, magyarázta az ezredes, míg Moszkva nyílvánosságra nem hozza a kapcsolatot a »mi zsidóink és az ő zsidóik« között. Ami természetesen azt jelenti, hogy a proletárdiktatúra aláadására nemzetközi összeesküvést szöttek.»⁷³*

1947-ben Sztálin azt követelte a románoktól, hogy Pătrășcanu személyét kapcsolják össze a „történelmi pártok” vezetőinek letartóztatásával. A moszkvai parancs egybeesett Gheorgiu-Dej érdekeivel, és így Georgescu a Román Munkáspárt első kongresszusán azzal vádolta meg Pătrășcanut, hogy „a burzsoázia befolyása alá” került.⁷⁴ Pauker ellenezte a Pătrășcanu elleni büntetőeljárás megindítását, amikor pedig Pătrășcanut 1948 áprilisában először tartóztatták le, megpróbálta őt kiszabadítani, de kísérlete nem hozott eredményt.⁷⁵

Rajk Lászlónak és társainak 1949 májusában és az azt követő hónapokban történt letartóztatása egy fordulatot jelentett Pătrășcanuék ügyében. Augusztusban Rákosi arról tájékoztatta Dejt, hogy Brankov vallomása alátámasztja Pătrășcanu titóista-imperialista ügynöki beszerzését. Azt a Moszkvából kapott információt is továbbította a román főtitkárnak, hogy a Nemzetközi Brigádnak a spanyol polgárháború után Angliába és Franciaországba menekült tagjai

⁷¹ Gereben: „Fehér köpenyes gyilkosok”. 27. o.

⁷² Hódos: i. m. 204. o.

⁷³ Gereben: „Fehér köpenyes gyilkosok”. 28. o.

⁷⁴ Uo.

⁷⁵ Michael Shafir: Emberarcú sztálinizmus? Korunk 2003/2. sz. 47-63. o. [Korunk 2003. február \(2024.11.29.\)](#)

között nagyon sok olyan ügynök található, akiket Tito és az imperialisták szerveztek be. Rákosi azt is megígérte, hogy Dej rendelkezésére bocsát egy listát a leleplezett román ügynökökről, konkrét nevekről azonban nem informálta őt.⁷⁶

Novemberben a Kominform III. konferenciáján Dej volt a vezérszónok, és beszédében azt állította, hogy Pătrășcanu – ugyanúgy, mint Tito, Rajk és a bolgár Kosztov – az amerikai és az angol titkosszolgálatok ügynöke, és megbízói őt, mint „trójai falovat” építették be a kommunista pártba.⁷⁷ Ekkor már kirajzolódott a későbbi koncepció, mivel a szovjet diktátor kifogásolta Pauker és Georgescu ellenállást a Pătrășcanu-per előkészítésével kapcsolatban, és felvetette a Pauker-Luca-Georgescu csoport likvidálásának tervét.⁷⁸ Ennek eredményeképpen szovjet tanácsadók vették kezükbe a Pătrășcanu-ügy nyomozását, a koncepció felépítését. 1952 márciusában Georgescut eltávolították a Belügyminisztérium éléről, és ezáltal a Kreml lehetetlenné tette, hogy Pauker és Georgescu a továbbiakban védelmébe vegye az alaptalanul megvádolt Pătrășcanut. A terror szabad utat kapott, ugyanis az új belügyminiszter, Alexandru Drăghici egy Dej által összeállított vizsgálócsoportot jelölt ki a nyomozás lefolytatására, akik a legkegyetlenebb vallatási módszereket alkalmazták Pătrășcanuval szemben: a verések következtében lába annyira megsérült, hogy amputálni kellett. A tíz hónap alatt így kikényszerített „vallomásokot” hamarosan egy koncepcióba illesztették bele, és ennek eredményeképpen 1953 januárjában elkészült a „román Rajk-per” forgatókönyve, amelynek Pătrășcanu, Pauker, Luca és Georgescu voltak a főszereplői.⁷⁹

A büntetőeljárás Sztálin 1953. március 5-i halála után is tovább folytatódott, ugyanis mindenáron meg akart szabadulni legfőbb riválisától, Pătrășcanutól. 1954 márciusában végre elkészült a vádirat, és a szovjet vezetés Romániára bízta az ügy elintézését. A Pătrășcanu-csoport ügyét ekkor különválasztották a Pauker-csoportétól. Az új vádak közül kikerült a titóizmus, és helyette a fővádlott mint egy kém- és összeesküvő csoport feje szerepelt, akinek az volt a célja, hogy nacionalista-soviniszta politikával bomlassza a párt egységét, és segítse újra hatalomra a burzsoáziát és a nagybirtokosokat, Romániát pedig szakítsa el a Szovjetuniótól. 1954. április 14-én a katonai bíróság zárt tárgyaláson halálra ítélte Lucrețiu Pătrășcanut és Remus Kofflert, két vádlottat életfogytiglani, a többieket pedig 12-15 évi szabadságvesztéssel sújtották. Pătrășcanu hosszú évekig tartó szenvedésének kivégzése vetett véget, zárkaajtájának figyelőnyílásán keresztül lőtték agyon.⁸⁰

⁷⁶ *Hódos*: i. m. 216-217. o.

⁷⁷ Robert *Lery*: Ana Pauker: The rise and fall of a Jewish Communist. University of California Press, Berkeley, California 2001. 71. o.; 143. o.

⁷⁸ *Hódos*: i. m. 222. o.

⁷⁹ *Hódos*: i. m. 223. o.

⁸⁰ *Hódos*: i. m. 225. o.

Az Ana Pauker elleni politikai leszámolás döntő oka azonban a kommunista csatlós államokban fölerősödő antiszemita kampány volt, amely a Szovjetunióból terjedt át. A Politikai Bizottság már 1948 decemberében kijelentette, hogy cionizmus minden formája „*a zsidó burzsoázia nacionalista, reakciós politikai mozgalma*”. Pauker ellenezte ezt a határozatot, és eredménytelenül ugyan, de megpróbálta elérni, hogy ne tegyék közzé.⁸¹ Novemberben pedig már be is tiltották a cionista szervezeteket, bizonyos vezetőit bebörtönözték és megszüntették a *JOINT* működését. Ugyanezen év decemberében letartóztattak hét izraeli állampolgárt kémkedés vádjára hivatkozva, akiket a zsidó állam kormánya küldött Romániába a kivándorlás elősegítésére, azonban már néhány hónappal később Ana Paukernek sikerült elérnie, hogy per nélkül kiutasítsák őket az országból. 1950 májusában Dej a kivándorlás korlátozását igyekezett elérni, de Pauker, Luca és Georgescu leszavazták javaslatát.⁸² Pauker a lehetőségeihez képest mindent megtett, és ha bár az emigrálási politikán változtatni nem is volt képes, megpróbálta a legjobb irányba befolyásolni a körülményeket. Ennek eredményeképpen 1950-ben több tízezer zsidó kapott engedélyt arra, hogy Izraelbe emigráljon.⁸³

A „burzsoá nacionalizmus” elleni fellépés, amellyel Sztálin Tito ellenszegülését torolta meg, megfélemlítve ez esetleges követőit, maga után vonta a zsidó-, cionizmus- és Izrael-ellenes kampányt. Sztálin 1951 januárjában összehívta a kommunista országok honvédelmi minisztereit, és kiadta az utasítást: „*az amerikaiakat ki kell söpörni Európából, még mielőtt növekvő katonai és politikai hatalmuk megszilárdulna*”.⁸⁴ Amikor 1952-ben kezdetét vette a Pauker-Luca-Georgescu-„trojka” nyílt üldözése, Gheorgiu-Dej azonnal betiltotta a zsidók kivándorlását. A többi szatellit-államban folytatott perrel ellentétben a koncepcióban nem szerepelt a titóizmus, nacionalizmus vagy szovjetellenesség, hanem az kizárólag valós tények elferdítéséből, átpolitizált változatából állt össze. A cionista ügynöki tevékenység vádja csak a szovjet elvárásnak megfelelően került a vádpontok közé.

Lucát augusztus 14-én letartóztatták, és vele együtt őrizetbe vették feleségét, Elizabetát, helyettesét, Alexandru Iakobot, valamint a Nemzeti Bank és a Pénzügyminisztérium körülbelül száz vezető tisztviselőjét. A *Securitate* az eddigi gazdasági és politikai jellegű vádakot a nyomozás során egy széles körű sztálinista koncepcióvá formálta, amelyben a cionizmus vádja is helyet kapott. A Pauker és Luca elleni per előkészítésében a „cionizmusellenesség” eleme már 1949 és 1950 folyamán megjelent, ugyanis a letartóztatott cionistákat arra kényszerítették, hogy kettejükre nézve terhelő vallomásokot tegyenek.⁸⁵ 1954. október 10-én, hat hónappal a Pătrășcanu-per ítélethozatala

⁸¹ *Levy*: Ana Pauker: The rise... 169. o.

⁸² *Hódos*: i. m. 227. o.

⁸³ *Levy*: Ana Pauker: The rise... 173. o.

⁸⁴ Robert *Levy*: Ana Pauker. A félreállítás. *Korunk* 2003/2. sz. 47-63. o. [Korunk 2003. február \(2024.11.29.\)](#)

⁸⁵ *Levy*: Ana Pauker. A félreállítás.

után megkezdődött Luca és vádlott-társai pere. Ebben az időszakban sokan követelték Rajk és a többi koncepciós perben elítélt rehabilitálását, a felelősök megnevezését. Ezért Gheorgiu-Dej nem merte a Luca elleni pert megszüntetni, hiszen az egyet jelentett volna a per koncepciós voltának elismerésével, és így az ő bukásával. Így a katonai bíróság zárt tárgyaláson halálra ítélte Lucát, viszont kegyelmi kérvényének helyt adva ítéletét életfogytiglani fegyházra mérsékelték. Vádlott-társai ellen pedig 25 évig terjedő börtönbüntetéseket szabtak ki. Luca a börtönben halt meg 1963-ban halt meg elborult elmével, mivel folyamatosan szedett gyógyszerét megvonták tőle.⁸⁶

Ana Paukert az 1952-es májusi plénum „jobboldali elhajlóként” bélyegezte meg. A vád az volt ellene, hogy szabotálta a mezőgazdaság kollektivizálását, valamint elősegítette az ellensége beáramlását a pártba volt Vasgárda-tagok, burzsoá elemek felvételével, a pártban frakciós politikát folytatott, és nem határolódott el férjétől, akit mint trockista árulót lepleztek le.⁸⁷ Dej célzásokat tett arra is, hogy Ana Pauker valószínűleg Izraelnek kémkedett. Pauker ennek hatására önkritikát gyakorolt. Ana Paukert 1952. június 5-én menesztették külügyminiszteri posztjáról, majd a többi pártban betöltött tisztségét is elvesztette. Először egy vidéki tanácsirodában helyezték el, majd 1953. február 18-án, Georgescuval egy időben letartóztatták. Ugyanekkor őrizetbe vették az Izraelből hazatelepült testvérét, Zalman Rabinsohnt is.⁸⁸ Paukernek minden esélye megvolt, hogy egy Slansky-típusú, antiszemita, cionista-ellenes kirakatper vádlottja legyen. Péter Gáborhoz hasonlóan, a halálos ítélettől ő is csak Sztálin halála révén menekült meg.⁸⁹ Molotov születésnapján (ami ugyanezen a napon volt) ajándékként azt kérte, hogy helyezték szabadlábra feleségét, Polina Zsemcsuzsinát. Ő pedig szabadulása után férjénél közbenjárt Gheorgiu-Dejnél jó barátjának, Ana Pauker érdekében, amelynek hatására 1953. március végén szabadulhatott ki börtönéből. Ennek ellenére kezdetben lényegében fogolyként tartották egy pártszállóban, majd házi őrizetben kellett maradnia.

Sztálin halála után még három éven át vizsgálat folyt ellene, mivel Gheorghiu-Dej a desztalinizáció során ravasz módon a saját maga és a rendszer által elkövetett korábbi bűnökért a teljes felelősséget Paukerre és híveire hárította⁹⁰, ugyanazt a módszert alkalmazva, mint Rákosi, amikor Péter Gábort állította bűnbaknak. Élete végéig kiközösített maradt, 1960. június 3-án halt meg.

---

⁸⁶ *Hódos*: i. m. 233. o.

⁸⁷ *Hódos*: i. m. 234-235. o.

⁸⁸ *Hódos*: i. m. 235. o.

⁸⁹ *Shafir*: i. m.

⁹⁰ *Hódos*: i. m. 235-236. o.

V. Péter Gábor „a magyar szál élén”⁹¹

A Szovjetunióban 1952 októberében, a párt XIX. kongresszusa idején már folyamatban volt az antiszemita kampány, tisztogatás utolsó szakasza.⁹² A Szovjetunióból induló anticionista hullám – a szovjet blokk többi államához hasonlóan – Magyarországra is áterjedt. Rákosi, „Sztálin legjobb magyar tanítványa” ekkor is engedelmesen átvette a Moszkvából importált ideológiát, és igyekezett azt a gyakorlatban is érvényesíteni. Parancsára az ÁVH-n az anticionista ügyek nyomozati anyagait újra elővették, és a szovjet államvédelem által már összeállított koncepciót a magyar viszonyokra igyekeztek alkalmazni. Ezek alapján Magyarország is a Sztálin elméjében született „nemzetközi cionista összeesküvés” egyik láncszemeként kellett, hogy szerepeljen.

Az állítólagos világméretű terv Magyarországra vonatkozó részének megvalósítása a koncepció alapján a következőképpen történt: Az amerikai titkosszolgálatok által szervezett cionista ügynökök Magyarországon is beférkőztek a legmagasabb állami és pártvezetésbe, az Államvédelmi Hatóságba, a gazdasági élet fontos pozícióiba.⁹³

Az államvédelem zsidó származású vezetői mindig is Sztálin paranoiás félelmének fő tárgyai közé tartoztak, mivel úgy vélte, hogy sokat tudnak az általa elkövetett bűnökről, és ezeket az információkat adandó alkalommal ellene fordíthatják. Korábban ezek az okok is közrejátszottak az állambiztonság korábbi vezetőinek, Jagodának és Jezsovnak a likvidálásában, akiket szintén koholt vádak alapján végeztetett ki. A fent említett anticionista tisztogatássorozat részeként Sztálin 1951. július 14-én nyomozást rendelt el Viktor Abakumov, állambiztonsági miniszterhelyettes ellen, aki a közép-európai koncepciók perék előkészítésében fontos szerepet játszott. Az Abakumov-ügy egyik gyanúsítottja lett M. Belkin is, aki a Rajk-per idején tanácsadóként vett részt a nyomozás irányításában. Kihallgatása során olyan „vallomást” tett, amely szerint Péter Gábor a CIA-nak kémkedett, és erről Sztálin levélben tájékoztatta Rákosit.

Az akkor már miniszterelnöki posztot is betöltő diktátor 1953 első munkanapján személyesen tájékoztatta erről Hegedűs Andrást. Beszámolt neki Péter bűnössége tárgyi bizonyítékáról is: egy fényképről, amelyen együtt látható Allen Dullesszal, az amerikai katonai hírszerzés rezidensével. A kép valójában akkor készült, amikor ők a külföldön tartózkodó háborús bűnösök kézre kerítéséről egyeztettek. Rákosi a száműzetése idején írt visszaemlékezésében azt állította, hogy 1953. január 2-án megjelent nála egy Ivanov nevű belügyi tanácsadó, és átadta neki

⁹¹ Ebben a fejezetben felhasználásra került: Kádár Éva: Péter Gábor, a „cionista összeesküvés vezetője”. Themis 2022/május <https://www.ajk.elte.hu/Themis> (2024.11.29.)

⁹² Zinner Tibor: Az 1953-as ’cionista per’. In: 1100 éves együttélés – a magyar és magyarországi zsidóság a haza és a fejlődés szolgálatában (szerk.: Püspöki Nagy Péter). Magyarországi Holocaust Emlékalapítvány, Budapest 2001. 234. o.

⁹³ Schmidt Mária: Ez a per lesz a legek lege” – Adalékok a torzóban maradt 1952-53-as budapesti zsidóellenes tisztogatásokhoz. Szombat Online. <https://www.szombat.org/archivum/ez-a-per-lesz-a-legek-lege> (2024.12.13.)

az SZKP Központi Bizottságának, amelyben Sztálin utasította őt Péter Gábor azonnali letartóztatására.⁹⁴

Péter Gábort 1953. január 3-án Rákosi egy megbeszélés ürügyével saját, Lóránt utcai villájába csalta, és ott tartóztatta le Boda György államvédelmi ezredes Piros László és Farkas Mihály jelenlétében.⁹⁵

A Sztálin által felépített koncepció szerint Péter Gábor egy olyan nemzetközi cionista összeesküvés magyarországi szálának élén állt, amelynek része volt az Abakumov-csoport, Slánsky és társai, valamint a szovjet zsidó orvosok társasága is. A Péter-ügy az Abakumov-Slánsky-szovjet orvosok perét összekötő amalgám szerepét töltötte be.⁹⁶

A Kreml-kórház orvosainak letartóztatásának bejelentését megelőzően, január 7-én az MDP KV titkársága az „államvédelmi ügyek” kivizsgálására háromtagú bizottságot nevezett ki, amely Rákosi Mátyásból, Farkas Mihályból és Nagy Imréből állt, amelybe később Gerő Ernőt és Házi Árpádot is bevonták.⁹⁷ A vizsgálat sokáig a legszigorúbb párttitok tárgyát képezte. Farkas Mihály még a „Rajk ügynél is veszélyesebbnek” ítélte Péter Gábor ügyét, aki szerint szándékosan nem buktatta le a kémkedéssel gyanúsított Szücs Ernőt, Kajli Józsefet, Kádár Jánost, és „*csak a Párt és Rákosi elvtárs utasítására volt kénytelen a leleplezéseket végrehajtani, tehát kényszer hatása alatt*”. Farkas szerint a volt ÁVH-vezető nyolc éven át fedezte a kémtevékenységet, ezért feltétlenül szükséges „*Péter Gábor kémbandájának teljes, maradéktalan felszámolása*”.⁹⁸

Rákosi a Központi Bizottság február 26-i ülésén mondott beszédében azzal vádolta Péter Gábort és társait, hogy elrejtették és megsemmisítették a cionisták kémkedésének bizonyítékait, és éberségre hívott fel. A hallgatóság résztvevői egymást túllicítálva igyekeztek gyalázni Pétert, a tudatosan felszított gyűlölet légkörében egymást is vádolták, egyes párttagok pedig az előre megírt forgatókönyv szerint önkritikát gyakoroltak. Péter Gábort egyhangúlag kizárták a pártból, valamint Vas Zoltán és Kovács István sorsáról is döntöttek, Vast elmozdították a Tervhivatal éléről, és Kovács Istvánnak együtt vidékre helyezték őket.⁹⁹

Péter kihallgatásainak tartalmáról Rákosi fennmaradt „sajtcédulái” tanúskodnak, amelyekben részletesen előírta a nyomozást irányító Farkas Mihálynak, hogy milyen kérdésekre, témákra vonatkozóan hallgassák ki Pétert: kérdéseiknek elsősorban illegális múltjára (lebukásainak körülményeire), ausztriai, jugoszláviai, csehszlovákiai útjaira, állítólagos titkosszolgálati

⁹⁴ Hegedűs András: A történelem és a hatalom igézetében – Életrajzi elemzések. Kossuth Könyvkiadó, Budapest 1988. 193-194. o.

⁹⁵ Müller Rolf: Az erőszak neve. Péter Gábor – Az ÁVH vezetőjének élete. Jaffa Kiadó, Budapest 2017. 187. o.

⁹⁶ Hódos: i. m. 156. o.

⁹⁷ MNL OL PGY. 276. f. 54/225. ő. e.

⁹⁸ Farkas Vladimir: Nincs mentség – Az ÁVH alezredese voltam. Interart Stúdió, Budapest 1990. 374. o.

⁹⁹ MNL OL M-KS 276. f. 52. cs. 23. ő. e. Jegyzőkönyv a Központi Vezetőség üléséről, 1953. február 26.

kapcsolataira, valamint a cionista kémtevékenység elhárítására tett lépéseinek felderítésére kellett irányulnia.¹⁰⁰

Az ÁVH vezetőjének pozícióját Piros László vette át, és irányításával a nyomozás irányvonala kezdetben Péter mozgalmi múltjának idején elkövetett bűnei feltárására irányult. Az ÁVH felső vezetéséből került ki a letartóztatottak legnagyobb része: Dr. Bálint István orvos ezredes, Csapó Andor, az épületekért felelős gazdasági részleg vezetője, és annak helyettese, Komendó János, valamint Péter állandó kísérője, Kovács József. Velük egy időben tartóztatták le a Gyűjtőfogház parancsnokát, Bánkuti Antalt, a nyugat-európai hírszerzés osztályvezetőjét, Bauer Miklóst, a tanulmányi ügyekért felelős Szendy Györgyöt, a belső reakció elleni harcot irányító Szöllősi Györgyöt, a hírszerzést vezető Tihanyi Jánost, valamint a verőcsoportjáról hírhedtté vált Réh Alajost. Voltak köztük néhány olyanok is, akik már nem dolgoztak az államvédelem területén, mint például a korábban szintén rettegett verőcsoportot vezető Princz Gyula, aki ekkor már a büntetésvégrehajtás területén dolgozott, és Csapó elődje, Érsek Tibor, aki letartóztatásakor már a Belkereskedelmi Minisztérium főosztályvezetője volt. Őrizetbe vették az Igazságügyi Minisztériumban magas beosztásba került volt fővizsgálókat, Tímár Istvánt és Károlyi Mártont, valamint magát a miniszter dr. Décsi Gyulát is. A letartóztatottak sorsában osztozott az Egészségügyi Minisztériumban tisztséget betöltő egykori katonai elhárító, Janikovszky Béla, a KEOKH Útleveosztályát vezető Mátrai Tamás, és a titkos ellenőrzési módszerek korábbi szakértője, Szaberszki József, aki ekkor a Pénzügyminisztériumban töltött be osztályvezetői posztot.¹⁰¹

A letartóztatottak következő csoportját az államvédelem alacsonyabb beosztásban dolgozó alkalmazottai tették ki: a hatóság vezetőinek titkárnői, sofőrei, valamint Péter Gábor állítólagos kitarított szeretője, Pataki Ferencné, illetve Fehér Sándor, Péter bizalmi embere, akit egyúttal jugoszláv kémnek tartottak. Sági Ferencet, a Széchényi Könyvtár zárt anyagának felügyelője pedig azért került ebbe a csoportba, mert terhelő tanúként akarták őt felhasználni Péter mozgalmi múltjában elkövetett bűnei bizonyításához.¹⁰²

Péter rokonai, hozzátartozói sem kerülhették el a letartóztatást. Közéjük tartozott Péter felesége, Simon Jolán, aki Rákosi titkárságát vezette, emellett őrizetbe vették Sámuel nevű bátyját, nővérét, Katót, sógorát, Lusztig Gyulát, valamint unokatestvéreit, Meczner Máriát és Garamvölgyi Lászlónét is.¹⁰³

¹⁰⁰ Rákosi Mátyás „sajtcédulái” Farkas Mihályhoz Péter Gábor és társai ügyében, 1953. január. Idézi: Iratok az igazságszolgáltatás történetéhez (1. kötet) (szerk.: Horváth Ibolya – Solt Pál – Szabó Győző – Zanathy János – Zinner Tibor). KJK, Budapest 1994. 333-336. o.

¹⁰¹ Müller: i. m. 195. o.

¹⁰² ÁBTL 2.1 VI/2-11., VI/14-18., VI/22., VI/48., VI/53., VI/60., VI/63., VI/64., VI/71.

¹⁰³ ÁBTL 2.1 VI/13., VI/32., VI/35., VI/45-46., VI/49., VI/73.

A „nemzetközi zsidó összeesküvés” koncepciójához szükség volt Péter cionistákkal való kapcsolatrendszerének kidolgozására is. Ennek érdekében a zsidó vezetők közül őrizetbe vették a Magyar Izraeliták Országos Irodájának a vezetőit, Stöckler Alajost, Domonkos Miksát, a budapesti hitközség főtitkárát és Csengeri Leót, a debreceni hitközség elnökét is. A *JOINT* segélyszervezet tagjai közül a letartóztatottak közé került Bartók Ervin, Biener Alfrédné, Keszler Emil, József András és Marosi Józsefné. Az 1949-ben elítélt cionistákat is belevonták az ügybe, így a börtönorvos Dr. Dénes Bélát, az azóta internált Gálos Henriket, az ultra-orthodox Agudat pártból Grossberg Ervint és a Beneschovszky Ilonát, az izraeli követség mellé rendelt Zsidó Világkongresszus magyarországi vezetőjét, aki a Mapáj cionista párt vezetőségi tagja is volt, valamint Steiner Júliát, a követség magyar alkalmazottját. A régi vádakat újra elővették, köztük a Zsidó Tanács népellenes tevékenységére vonatkozóakat is, mivel vezetőiket, Domokost és Stöcklert korábban kollaborációval gyanúsították. A vádak szerint Zsidó Tanáccsal együtt népellenes csoportot szerveztek, a szegény zsidókat kiszolgáltatták deportálásra, és csak a gazdagokat mentették. A terhükre rótt népellenes bűntettek közül a legviszataszítóbb Raoul Wallenberg meggyilkolása volt.¹⁰⁴

Az összeesküvés pártkapcsolatainak létrehozására letartóztatták Szirmai Istvánt, a Magyar Rádió vezetőjét, Kovács Zoltánt, a budapesti pártbizottság első titkárát, valamint Vas Zoltánt, a Tervhivatal elnökét (és egyben a Központi Vezetőség tagját) is az „éberség elmulasztásának” vádjával, bár valójában zsidó származásuk miatt volt szükség rájuk a felépített koncepcióban.¹⁰⁵

A moszkvai orvosper mintájára a perben szükség volt „cionista orvosokra” is, ezért letartóztatták Benedek Lászlót, a Zsidókórház főorvosát, Szántó Györgyöt, a Néphadsereg fősebészét, Grósz István és Lőwy István szemspecialistákat, Zádor Imrét, a Kútvölgyi pártkórház ideggyógyászati osztályának főorvosát és másokat.¹⁰⁶

Az államvédelem úgy próbálta hihetővé tenni a kémszervezet vezetésére irányuló vádakat, hogy a különböző „imperialista hírszerző szerveknek” történő kémkedéssel gyanúsítottakat is belevonták az ügybe. Ilyen céllal hallgatták ki az UDB-vel kapcsolatba hozott Fehér Sándort, és Berán Ivánt, valamint Brankov állítólagos ügynökeit, Zsivko Boarovot és Nikola Jancsicsot. A korábban a háborús bűnösök Magyarországra szállítását végző Himler Márton testvérétől, Jakabtól pedig Csapó Andornak és az amerikai hadsereg ezredesének kapcsolatára vonatkozóan akartak vallomást nyerni. Állítólag Csapó megkérte Himlert, hogy Péter családi leveleit kézbesítse Amerikában élő rokonai részére. Voltak közöttük olyan gyanúsítottak, akik esetében nem tudható,

¹⁰⁴ ÁBTL 2.1 VI/56., VI/57.

¹⁰⁵ ÁBTL IX/47.

¹⁰⁶ Müller: i. m. 197. o.

hogy miként kapcsolódtak volna Péter ügyéhez, mint például egy MTT-nél leleplezett „angol katonai hírszerző”.¹⁰⁷

Ahogy az már sok más koncepció perben bevált, a Péter elleni gyanúsítás elemei közé is bekerült az, hogy a háború előtt „Horthy rendőrségének besúgója” volt. Ennek „bizonyítására” vallomásokat csikartak ki Péter régi ismerőseitől, barátaitól, az illegális munkásmozgalombeli társaitól.¹⁰⁸

Décsi visszaemlékezése szerint a Conti utcai börtönben a gyanúsítottakkal vallatóik kegyetlenebbül bántak, „*mint amilyen bánásmód, bármikor azelőtt, az ÁVH-nál előfordulhatott*”. Péter Gábor elmondta, hogy öt hónapig akkor is rajta volt a bilincs, amikor a lázát mérték, felállnia sem volt szabad. Az emiatt kialakult keringési elégtelenségtől a lába úgy megdagadt, hogy a cipőjét sem lehetett lehúzni. A kifárasztás módszerét is alkalmazták nála, ugyanis kihallgatásait mindig éjjel 10-től 3-ig folytatták. 1957-es perújítási kérelme szerint 32 hónapig volt szigorított magánzárkában.¹⁰⁹ Az őrzését Rákosi testőrségének tagjaira bízták, aki közül az egyik a cellájában felügyelt rá, és időnként felpofozta.¹¹⁰

A kezdeti koncepció így lassanként összeállt. Eszerint „Péter és bandája”, azaz a zsidó hitéletben, a társadalom és a gazdaság irányításában részt vevő vezetők, akik a nemzetközi zsidó szervezetek, főként a *JOINT* és a Zsidó Világkongresszus által biztosított támogatás segítségével szőtték összeesküvő terveiket, és végeztek kémtevékenységet Jugoszlávia, valamint az Egyesült Államok részére. A cionista orvosoknak pedig az lett volna a feladatuk, hogy a céljaik megvalósítását akadályozó párt- és állami vezetőket meggyilkolják.¹¹¹

Benedek László ellen, a készülő „cionista orvos-perben” pedig az lett volna a vád, hogy a Zsidó Tanács tagjaival együtt fent említett népellenes bűntettek (köztük Wallenberg meggyilkolása) mellett a *JOINT*-tal állt összeköttetésben, amely valójában az amerikai hírszerzés fedőszerve volt, és Péter Gábort is beszervezte erre a célra. Kémtevékenysége során a magyar egészségügyről és belpolitikai helyzetről informálta megbízóit.¹¹²

Sztálin 1953. március 5-i halála után, júniusban azonban a koncepció nagymértékben átalakult. 1953 nyarától az év végéig az orvosok és a zsidó szervezet vezetőinek nagy részét szabadon engedték, Szirmai István szintén tárgyalás nélkül szabadult, Vas Zoltánt pedig visszahelyezték párttisztviselésébe. A vádak közül eltűnt a cionista összeesküvés, az izraeli

¹⁰⁷ ÁBTL 2.1 VI/26., VI/29., VI/32-33., VI/36-37., VI/61-62.

¹⁰⁸ ÁBTL 2.1 IV/3-a., IV/22., IV/33., IV/33-a., IV/38., IV/38-a., IV/48.

¹⁰⁹ *Pünkösztől* Árpád: Menekülés Rajk árnya elől – Péter Gábor pere a nyomok eltüntetésére. Forrás, 1999/11. sz. 68-81. o. [https://library.hungaricana.hu/en/view/Forras_1999/?query=SZO%3D\(kadar\)&pg=1035&layout=s](https://library.hungaricana.hu/en/view/Forras_1999/?query=SZO%3D(kadar)&pg=1035&layout=s) (2024.12.13.)

¹¹⁰ *Koltay Gábor – Bródy Péter* (szerk.): El nem égetett dokumentumok. Szabad Tér Kiadó, Budapest 1990. 22-23. o.

¹¹¹ *Zinner*: Az 1953-as 'cionista per'. 250. o.

¹¹² *Hódos*: i.m. 157-158. o.

kémszervezettel való együttműködés, Wallenberg meggyilkolása, a kihallgatások ezek helyett I. G. Jacobson, a *JOINT* magyarországi vezetőjének személye köré összpontosultak. Az új (1953 decemberében készült) vádiratban Benedek és Stöckler esetében a hivatalos, ÁVH által ellenőrzött kapcsolat kémkapcsolattá vált, amely során Jacobsonnak államtitkokat árultak el. 1954. márciusi tárgyalásukon a kémkedést már csak hivatali titoksértésnek minősítették, minthogy a kapcsolat idején a közölt adatok köztudomásúak voltak, és nem képeztek államtitkokat. A bíróság Benedeket két évi, Stöcklert három évi börtönbüntetésre ítélte, az utóbbit valutarejtegetés miatt is. Az büntetést azonban nem kellett letölteniük, mert mind a 18-an kegyelemben részesültek, és még abban az évben szabadultak.¹¹³

Péter Gábor életét is ez a fordulat mentette meg, ugyanis így elkerülte azt, hogy egy újabb „Rajk-per” áldozatává váljon. Belkin visszavonta Péter Gáborra nézve terhelő vallomását Sztálin halála után, ezért Berija szorgalmazta a Péterrel és társaival addig lefolytatott vizsgálati eljárás megállapításainak felülvizsgálatát, amelyre egy bizottságot nevezett ki Tyiskov vezetésével.¹¹⁴ Berija utasítására fogva tartásának körülményei is javultak, Pétert megszabadították kéz- és lábbilincseitől, és megszüntették a kínvallatását.¹¹⁵

A „Péter Gábor és bandája” ügy koncepciójából 1953 nyarán eltűnt a cionista vonal, és az eredeti vádak közül csak a Jugoszláviának történő kémkedés maradt meg.¹¹⁶ A koncepcióváltás eredményeképpen a „cionizmushoz” vádjához kapcsolódó gyanúsítottak, alacsonyabb beosztású államvédelmisesek, és a pártvezetők nagy részét 1953 júniusától folyamatosan szabadon engedték, míg voltak, akiket más ügyekhez „csoportosítottak át”, Péter Gábor viszont továbbra is fogságban maradt.¹¹⁷

VI. Konklúzió

Az ismert források alapján arra a következtetésre jutottam, hogy Péter Gábornak a cionista per egyik fővádottjává válásában több tényező is szerepet játszott.

Abban, hogy Péter Gábor célpont lett, a külpolitikai viszonyok kétségtelenül meghatározó okot jelentettek, hiszen Sztálin 1945, de különösen Izrael állam 1948-as létrejötte után egyre inkább ellenségnek tekintette a zsidókat, valamint a cionizmust. A Szovjetunióban már korábban is meglévő antiszemita tendenciák felerősödtek akkor, amikor Sztálin számára világossá vált, hogy az 1948 májusában kitört arab-izraeli háborúban Izrael a nyugati államoktól kapott segítséget. Az Egyesült Államok és Nyugat-Európa, ekkorra már ellenségnek minősültek Sztálin szemében. Ezen alapultak

¹¹³ Hódos: i. m. 158-159. o.

¹¹⁴ Müller: i. m. 203-204. o.

¹¹⁵ Koltay – Bródy (szerk.): i. m. 22-23. o.

¹¹⁶ Hódos: i. m. 159. o.

¹¹⁷ Müller: i. m. 204-205. o.

később a keleti blokkban lefolytatott „anticionista” koncepciók perék, amelyekben a sztálini önkény korábbi harcostársakat, kommunistákat bélyegzett meg nyugati államok ügynökeiként, és végeztetett ki. Sztálin a szovjet politikai irányvonaltól akár kis mértékben is eltérő vezetőket, Csehszlovákiában Rudolf Slánskyt és vádlott-társait, Romániában többek között Lucrețiu Pătrășcanut és Ana Paukert, Lengyelországban Wladislaw Gomulkát, Magyarországon pedig Péter Gábort és társait egy világméretű, amerikai-izraeli központú, szovjetellenes, cionista összeesküvés részeseként, láncszemeiként bélyegezte meg, és legtöbbjüket el is ítélte.

Azonban Pétert nem csak zsidó származása tette alkalmassá erre a szerepre, hanem az a körülmény is, hogy az ÁVH élén állt. Sztálint az államvédelmi vezetők mindig is gyanakvással töltötték el, hiszen nagyon sok információval rendelkeztek arról, hogy a diktátor milyen eszközökkel számolt le politikai ellenfeleivel. Emellett Sztálint az államvédelmi szervekbe beépült ellenségtől való rettegéssel is arra készítette, hogy koncepciók perék útján szabaduljon meg azok vezetőitől. Az 1951-ben Berija, valamint a hozzá közel álló csoport ellen megindult támadás már a Péter Gábor-ügy közvetlen előzményének, és külpolitikai kiváltó okának tekinthető, mivel Péter a Sztálin által megkonstruált antiszemita, anticionista koncepcióban lényegi szerepet szánt a zsidó származású államvédelmi vezetőknek, mint a „nyugati országok kémeinek”, illetve az „nemzetközi cionista összeesküvés” fedezőinek, az ellene való harc tudatos szabotálóinak.